

Darvasi László: Szeged a tengerben (7.)

Az a rettenetes éjszaka

Sorozatunkban a 125 esztendeje bekövetkezett borzasztó árvíz hőseinek és áldozatainak kívánunk emléket állítani. Nem, nem volt végleges a rombolás, hiszen él és virágzik a város. Nem kívántunk vetélkedni helytörténetseink szakértelmével, és a bőséges szakirodalom révén szenzációs újdonságokkal sem szolgálhattunk. Ami történt, megírták már. A vaskos krónikák, naplók, visszaemlékezések és tanulmányok elmondták, miért következhetett be a szerencsétlenség, hogyan tört az ár a városra, számtalan életkép és írói elbeszélés, tárcs és tudósítás mesélte el a vészterhes napokat. Mi csupán gyűjtögettünk. A tragikus napok krónikáját olvashatják egy héten át, március 13-áig.

Tényleg rettenetes éjszaka volt, nincs ebben költői túlzás semmi. Olyan volt talán, mint a halálunk. Gondolunk és készülünk rá, és még borzongva kíváncsiak is vagyunk a dologra. A lélek a-taja rányílik a katasztrófa ígére-tére, és szinte várja, hogy megér-kezzen. A város egyetlen hatal-mas visszafojtott lélegzet. Ör-vénylik a sötét, mintha a pokol-ban lennénk. Csak hangokra ha-gyatkozhatunk. A rókusai temp-lomban vad kétségbeeséssel kong a harang, a szél súvít és ordít. Mikszáth a Zsótér-ház abla-kában várakozik, remeg a keze. Vajon mire gondol? Éjjel kettő van. A Klauzál téri Wagner-ház mellett, hol most kövér rétesek-kel randevúznak a szegediek, egészen hátul, az apró udvar egyik helyiségében még jelenten i-gyekszik a Szegedi Híradó fő-szerkesztője, Nagy Sándor. Isten áldja magát, kolléga. A főser-kesztő úr kétlapon vészújságot, katasztrófiakiadást, gyászjelen-tést szerkeszt, ugyan kinek, ten-nénk hozzá. Ha nincs város, nincs olvasó sem. Csak a kefele-nyomat marad meg.

Az ár Rókusra tör

Az őrjöngő ár először Rókusra tör, aztán negyedórára feltartóztatja a budai országút medre. Ez-tán következik Felsőváros tönk-retétele, majd a Belváros külső peremének támad a víz, honnan tovább hőmpölyög Alsóvárosba.

Mikszáth továbbra is feszülten figyel a Zsótér-ház ablakából. Mit lát? Azok ott lent, a tér porá-ban rémült állatok, lovak, ökrök és borjak. Kutya vonít keserve-sen. Messzebb az éj sötét vásznán fehér falaikkal kicsiny házak sü-tik át, és a szél ereje sem szűnik. De hirtelen mintha egyre kiseb-bek lennének ezek a házak, mintha összemennének, miköz-ben az elszabadult borjakat és a gazdátlan lovakat gyilkos erő emeli meg, meghempergeti őket, s akárha papírból lenne, elszaba-dul, és vad iramodásba kezd né-hány hordó és felhalmozott bú-tordarab. A víz rátalált a Széche-nyi tér nyugati részére! Mikszáth önkéntelenül felkiált. Valaki a nyakába kapaszkodik. A budai országúton gazdjuk vesztett lo-vak sodródnak.

A Mars téren a tornászok cső-nakjai várakoznak. S ahogy a fi-úk előrenéznek, egyszerűen mintha embermagasságú tömeg rohanna feljűk. Az áradat már el is éri őket, s mintha üres gyu-

fadobozok lennének, úgy sodorja el a szurkos csónakokat. És ez nem víz. Nem a Tisza matériája. Ami a csónakok alatt hőrög és hőmpölyög, leginkább mocskos masszsa. Az áradat felvette a vá-roso porát, felvette az alul fekvő részek sarát és mocsarát, felvette az emésztők fekáliáját, a teme-tők keserű földjét és a dögműtác mocskát, és sodor magával fát, törmelék, állatot, bölcsőt. A csónakosok fatörzsekbe és oszlo-pokba kapaszkodnak, menteni lehetetlen. Még mindig vaksötét van. Hallják, hogy a szemközi házakból kiáltoznak értük. De nincs esély a kormányzásra. Ró-kuson borzasztó sóhajtásokkal rognak a vízbe a vályogházak. A rókusiak, főként asszonyok és gyermekek az iskola épületébe menekülnek. Rózsa Ferenc plé-bános a parókia ablakában áll, most nem imádkozik. Irányítja a mentést, s majd csak utolsónak hagyja el az épületet.

A fiatal Lázár György tornász ladikja a Bakay-ház mellett kifog egy munkásfiút, aki kapu kilin-csébe kapaszkodva fulladozik. Ő az első megmentett. A mentő-csónakok mellett háztetők úsz-nak el, rajtuk emberek kiáltoz-nak. Péntz kínálják, könyörög-nek és átkozódnak. De még min-dig nem lehet menteni. Túl nagy az ár ereje. Az első nagy roham elsodorja a házak többségét. Embereket és állatok tetemeit, bér-kocsikat mindenféle házi kacato-kat sodor az áradat. Egy egész bérkocsi sodródik a Valéria tér fe-lé. Közben a nagyokat reccsenő hajóhídon ezrek menekülnek Újszegedre. A váron a katonaság dolgozik, biztonságos helyre se-gítik fel az összefagyottakat. A Makkos-erdő fáira az utolsó pil-lanatban még gátmunkások me-nekültek, kiáltoznak egymás-nak, te ki vagy, hát te, szegények még nem tudják, hogy jó három napig is eltart, míg megmentik őket. És a Belváros? A Somogyi utcán még el lehet jutni a Hun-gária Szállodáig. Az Oroszlán ká-véházban láрма, füst van, tolon-gás. És a harang csak szól. Reg-gelre a Palánk is víz alá kerül, majd innen visszahúzódik a víz. De csak innen.

És megvirrad

Aki látta a katasztrófa fotográ-fiát, például Tóth Béla árvízi könyvéből, jól tudja, olyan ka-tasztrófa történt ebben a város-ban, amelyre nehéz szavakat ta-lálni. Volt egy város. És nincsen

többé. Csakhogy ez a nincs mu-tatja még az egykor voltat, az ud-varok és az édes otthonok dolga-it, lécek, kapuk, bútorok, ruha-neműk és megroskadt tetők le-begnek a víz ezüstösen szétterülő tengerén. A város a víz temetője lett, halott Velence. Mikszáth azt írja, sokan nem hittek abban, hogy a katasztrófa valóban bekö-vetkezik, ezért a házakban vár-ták be az árt. Ilyesmi mindig akad, minden bajban és kataszt-rófában vannak csökönyösek, sorskísértők, fatalisták. Vagy egyszerűen csak pánik dermesz-tette lelkek. A pirkadat kísérteti-es. Ég a gyufagyár, s a hullámozó víz felett végigderengő vörös fény összemosódik a hajnal mocskos szürkületével. De végre látni le-het. S tudni lehet, honnan jön-nek a jajsavak és könyörgések. A csónakosok és a pontonmen-tők végre megindulhatnak.

Lázárék a Kocsonya utcában, ma Jósika utca, nagyokat reccse-nő házat találnak, belátnak a tárt ablakon. A szoba vízben áll, a ví-zen koporsó ring, benne a család-fővel, körülötte pedig a gyászoló, derékig vízben toporgó rokonok-kal. Nagy sokára sikerül rábe-szélni őket, meneküljenek az omladozó épületből. Zubovics Fedor vízimentő a mai Római körút mentén, a Vargák utcájá-ban egy ház mellett úszik el la-dikjával, amikor rásikoltanak. Hányan vannak? Tizenegyen, szól a reménykedő válasz, anyák és gyerekek. A dereglye orra las-san a ház felé fordul, óvatosan közelít, és már csak öt méterre vannak a faltól, amikor a ház fel-sóhajt, s a következő pillanatban az egész alkotmány beleszakad a szürke mocsokba.

A malom összeomlik

Rókus szélén állt az Ilovai ma-lom. Húsz munkás és a molnár a családjával marad a németesen zsindelezett házban, remélve a menekülést. A malom összeom-lik, csak a molnárt fűrészelik ki az egymásra szakadó gerendák ma-rokkójából. A molnártól, ki az emeleten búj, feleségei és gyer-mekei karnyújtásnyira szakad-nak a mélybe. Szerre a kerítése-ken, fákön emberek lógnak, vagy tetővel sodortatnak. Van, ki ha-lott gyermekét szorongatja még így is. Halott, de a lámpavasat markolja, utolsó menedékét. Né-melyeket gerendába kapaszkodva találnak meg a reggeli derengés-ben, félajultan fulladozva a der-mesztő vízben. A gyerek látja, ho-gyan fejezi le apját egy leszakadó gerenda. És most ül, nem mozdul a tragédia helyéről. Egy kalauz he-venyészett tutaját kettészakítja a szél, s ő látja, hogy veszik az ör-vénybe két gyermeke és felesége.

Vannak az árvíznek legendái is. A tomboló víz felett, a Szent De-meter-templomban szűl meg egy fiatal asszony, fent a karzaton, Szent Demeter oltárával szem-ben. A régi zsinagóga is megkap-

A mai Aradi vértanúk tere vízben

Archív fotók: Fekete Ház

ja a maga áradagját a Három ko-rona utcában, ma Hajnóczy utca. Ám az emelkedő víz, mintha egyébként a tomboló elemek tisztelnének bármit, embert, is-tent és szentséget, illedelmesen megáll a torátekercseket őrző frigszekrény alatt. Egy másik le-genda szerint a vész miatt meg-szakad a városi toronyharang szíve. Némelyekért pedig senki-nek nem akaródzott, nemhogy megszakadni, de egyetlenegy csak szolidárisan is dobanni a szíve. A Völgy utcabeli örömlá-nyokról van szó, holott ők is megdolgoznak a pénzükért. Mi-csoda bornírtág, hogy a családi szegedi csónakosok szégyelltek a szegény kurvákat menteni, így végül agglények vették csónak-ba a visongó lányokat.

Három napig dolgoznak a cső-nakosok, végül március idusán jelentik, hogy nincs ember élet-veléselyben már a városban. Ba-lázs Béla azt írja önéletrajzi regé-nyében, az Álmodó ifjúságban, a mentők alkudoztak a fuldoklók-kal, pénzt követeltek tőlük, öt-ven forint volt egy élet ára. Ám ez nehezen hihető vád. Ott van az árvízben egy másik híresség is. Csontváry Kosztka Tivadar. Ő Pestről jön le az egyetemisták-kal, és művészi alapelménye lesz a tomboló víz. Mert nemcsak ko-moly hörghurutot kap, de soha nem felejt a zabolátlan vízőzön rémképét. A zuhatágtént szaka-dó, tajtékos víz később megannyi festményén szerepel, gondoljunk csak egyre, a Jajcei vízesésre.

A király érkezése

Úgy hatezer ember marad a vá-rospan. Mások szerint tízezer, ti-zenkettő. Ki tudhat biztos szám-adatot?! Sok menekült a várfalon rendezkedik be, hevenyészett bő-dék sorakoznak a gáton is, az emberek főznek, mosnak, szám-

ba veszik, miféle holmicskájuk maradt. Akadt olyan zaklatott, aki seprűvel, egyetlen ínggel, vagy kalitkával menekült. Mő-götte őrjöng az ár, a lány meg to-pog a kanárral. Szerre Újszege-den máglyák lobognak, hogy me-legedni lehessen. Kellett is a me-leg. A katasztrófa napjától majd két hétig esős, hideg és szeles idő volt. Az újszegedi barakkor vé-gén, az utolsó építményben ha-lottak hevernek, az első éjszaka áldozatai, férfiak, nők és gyer-mekek. S akinek hiányzik valakije, idejöhét, hogy bizonyosságot nyerjen, vagy tovább reményked-hessen. A vasúti töltésre is sokan menekülnek. Mások magasab-ban fekvő tanyákat választottak búvóhelyül, Szatymaz felé csa-khamar rendes csónakközlekedés lesz. A külváros leszakadt tetőin szerencsétlen kutyák fagyoskod-nak, s mintha lenne mit védeni, vicsorogva ugatják a halott utcá-kat pásztázó csónakokat. A Zsó-tér-házban már háromezren szo-ronganak. A rendet katonailag biztosítják. Makó városa nyom-ban segített, a káromkodós Po-zsonyi polgármester már a vész hajnalán élelmiszert rekvirálta-tott a piacról a bajba jutott város-nak. Nyomban segít Délvidék is. És jönnek a fővárosból miniszte-rek, államtitkárok, megszervezik a csónakok használatát, az élel-miszert-ellátást, a közlekedést és a segélyezést. A pénzügyminisz-ter készpénzzel érkezik, állítólag a szegediek dühösen utasítják vissza a kevéske segélyt. Nem kell nekik alamizsna, könyör-adomány!

Március 17-én megjön a király, első Ferenc József. Kíséretében Tisza Kálmán és még jó néhány miniszter és tanácsos toladodik. Reggel tíz óra van, hideg idő. Pálffy polgármester beszéde igen-csak meghatja az uralkodót. A

fenség könnyezik is. Majd támo-gatásról biztosítja a környezetét, és végigjárja a katasztrófa sújtot-ta várost, és nyilván nem képes sokáig elviselni a látottakat, mert kora délután már lengetik utána a hófehér orrkendőket. Amikor búcsúzóul megkérdezi, vajh mennyi az áldozat, a kor-mánybiztos Lukács huszonnégy halált hazudik. Nem nő e hazug-ságtól a renoméja Szegeden. A király mögött topogó, igencsak földült Kreminger prépost dühö-sen veti oda, hogy ez valótlan-ság, mert csak ő temetett el ennyi szerencsétlent saját kezűleg. A vonatlépcsőre lépő király még visszaparancsolja Tisza Kál-mánt, a miniszterelnököt, ma-radjon, és személyesen irányítsa a mentést.

A víz nagyon lassan apad

A királyi biztos csakhamar a globetrotter Tisza Lajos lesz, aki a miniszterelnök öccse. A víz na-gyon lassan apad, sokáig víz alatt áll a Széchenyi tér, de az Oskola utcában már zümmög a távírda. A percsorai gátnál még többször betör az ár, olykor tíz centivel is megemeli a várost borító víz szintjét. Rókuson leszakadt te-tőkből vízcisárdást nyitnak, bú-felejtő siller bort lehet vételezni, no lám, alattad, ahol laktál, csak víz van, és semmi, de fölötte mégis be lehet rúgni. A várost nyikorgó fájardák lepik el, a ví-zen csónakfiakerek úsznak, a száraz Belvárosban pedig meg-in-dulhat a kocsiközlekedés. A sze-gediek isszák a Tisza vizét, pedig nem lehetne. Fogják a halat belő-le, holott azt sem lehetne. A Szentháromság utcai patikánál persze elővigyázatosak. Ott zöld, sárga és kék a víz színe, és erős szagot áraszt sokáig.

(Folytatás a holnapi számunk-ban.)

Felsőváros. Nem a vízcsap maradt nyitva

Széchenyi tér, az OTP épülete már állt. Sétálásra nem alkalmas